

TUORETTA METRIIKKAA

Pasi Lankinen *Ajatus kuluttaa kiveä. Mitän eroosio Juha Mannerkorven lyriikassa.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2001. 255 s. ISBN 951-746-272-1.

Suomalaisessa metriikantutkimuksessa on eletty muutamia hiljaisia vuosia. Toukokuussa 2001 tutkimuksen »tyhjä asema» osoittautui kuitenkin merkityksiä tuotaneeksi tauoksi, kun Pasi Lankisen pitkäjänteinen tutkimus ilmestyi: tapahtui rytminvaihdos, jossa metriikan aiemmat poljennot saivat tuoreita sykäyksiä.

Lankinen tarkastelee väitöskirjassaan Juha Mannerkorven metriikkaa erityisesti kolmeen runokokoelmaan fokusoiden: tarkasteltavina ovat *Lyhtypolku* (1946), *Ehtoollinen lasikellossa* (1947) ja *Kylväjä lähti kylvämään* (1954). Tutkimuksen keskiöön sijoittuvien kokoelmien lisäksi näkökulma avartuu Mannerkorven muuhun lyriikkaan sekä proosatuotantoon, varsinkin novellikokoelmaan *Niin ja toisin. Novelleja, lastuja, hämähäkkejä* (1950) sekä romaanin *Matkalippuja kaikkiin juniin* (1967).

Lankisen teos sijoittuu kielen- ja kirjallisuudentutkimuksen yhteiseen, haastavaan maastoon. Ennen Lankisen työtä Mannerkorven yleensä vaikeana pidetystä tuotannosta on ilmestynyt yksi väitöskirja, Eira Poson fenomenologinen tutkimus (1987). Mannerkorven teoksia ovat artikkelien ja katsauksien kartoittaneet esimerkiksi Aarne Kinnunen (1976) huumorin, Anna Makkonen (1997) intertekstuaalisuuden ja Sari Salin (1998) kristevalaisen luennan kautta.

1800-luvulla Kalevalan ja Kantelettaren ilmestyttyä sekä suomalaisen taideronon varsinaisesti syntyessä metriset kysymykset saivat — nykynäkökulmasta ehkä hie-man yllättäen — kansallista identiteettiä sekä kulttuurista pääomaa koskevassa keskustelussa suurta huomiota. Kun vuosi-

sadan puolivälissä taitettiin peistä siitä, pitäisikö nousevaa suomalaista taideronouta kehittää omalta kalevalamittaiselta pohjalta vai ottaa malliksi läntiset, indoeurooppalaisiin normeihin perustuvat mitat, August Ahlqvist otti esimerkiksi vuonna 1863 jyrkän poleemisen kannan läntisten mittojen puolesta. Hänen näkemyksessään taideronouden metrinen sitoutuminen läntiseen traditioon ankuroi koko kulttuuriamme antiikista kumpuvaan perintöön: »Sun Euroopalt' on oppi ottaminen, / Jos elämähän Euroopassa jää; / Sen tapoihin sun taipua si täytyy / Ja laulus, täällä alkamasikin, / Jos mieli mielet viehätellä, / Sun täällä soveltaa sen soittimiin.», kirjoitti Ahlqvist-Oksanen. Kuten nyt tiedämme, Ahlqvistin kanta voitti: indoeurooppalainen mittasysteemi vakiintui oman kehittyvän taideronoutemme kivijalaksi.

Suomalaisen metriikan tutkimus, esimerkiksi B. F. Godenhjelmin 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ilmestyneet *Runousoppi jatko-opistoja varten* (1909) sekä *Runous ja runouden muodot* (1914), rakentui eurooppalaisen metrisen tradition pohjalle. Tutkimusta ilmestyi harvakseltaan, ja seuraava huomattava askel oli Matti Sadeniemen teos *Metriikkamme perusteet*. Sen ilmestymisvuosi 1949 on oireellinen: elettiin modernistisen runomurroksen ensimmäisiä vuosia (ja juhlittiin 100-vuotiaista Kalevalaa). Kysymys rytmistä ja sen merkityksestä runoudessa nousi yleiseen keskusteluun niin runoilijan- kuin tutkijankammioidenkin uumenista. Sadeniemi keskittyy teoksessaan mitalliseen runouteen ja sivuuttaa vapaan rytmin vain maininnalla, ettei se

kuulu metrisen tutkimuksen piiriin. Hän esittelee kuitenkin suomalaisen metriikkaan sittemmin vakiintuneen käsitteellisen kolmijaon mitallinen, vapaamittainen ja vapaarytmisen runous.

Uutta yleisesitystä metriikasta ei ilmes-
tynyt ennen suomalaisen metriikantutkimuksen kannalta ratkaisevaa 1980-lukua. Yksittäisiä metriikan ilmiöitä tarkasteltiin artikkeleissa ja suppeammissa esittelyissä, esimerkiksi Osmo Hormian peonirytmää (1960) ja Kai Laitisen vapaan rytmien vaihteita (1958) käsittelevissä, tärkeitä avauksia tehneissä tutkielmissa.

Vuonna 1982 ilmestyi Pentti Leinon *Kieli, runo ja mitta*, suomalaisen metriikan tutkimuksen perusteos, jossa esitetty metrinen teoria vakiintui nopeasti metriikantutkimuksemme kivijalaksi. Leinon teoria nousee generatiivisen metriikan virikkeistä. Viisi vuotta myöhemmin ilmestyi Auli Viikarin tutkimus *Ääneen kirjoitettu. Vapautuvien mittojen varhaisvaiheet suomenkielisessä lyriikassa*, jossa Viikari kehittää Leinon teorian pohjalta omaa vapautuvien mittojen kuvausmalliaan. Hänen pyrkimyksensä on laventaa metristä apparaattia kielien käytön kuvauksen suuntaan.

Pasi Lankinen etenee väitöskirjassaan lingvistiikan ja poetiikan rajanvedon, Mannerkorven runoilijankuvan sekä metriikan tutkimuksen lähtökohtien selvittelystä yksityiskohtaiseen Mannerkorven runouden mitan, erityispiirteiden, säkeistörakenteen ja riimin analyysiin. Yhä laajenevat kehät piirtyvät näkyviin, kun Lankinen keskittyy runomitan funktioiden, mitan ikonisuuden sekä lyriikan dialogisuuden strategioiden käsittelyyn. Tutkimuksen punaisena lankana on selvittää Mannerkorven runoudessa vähitellen mutta määrätietoisesti etenevä mitan eroosio, kuten Lankinen mitan murtumista ja runon liikettä kohti vapaata rytmää kutsuu. Osoitetuksi tulee, että Mannerkorven itsensä määrittelemä pyrkimys

»saada kielessä tapahtumaan sama kuin välittömässä kokemisessa» johti irtautumiseen konventioista: mitan väljenemiseen ja runon puheenomaistumiseen. Yhteys tuotannon temaattisen avartumisen ja mitan eroosion välillä nostetaan niin ikään esiin.

Mannerkorven runomittojen, säkeistörakenteen, riimin ja runomittojen funktioiden tarkastelu on tarkkaa ja luotettavaa työtä. Eniten uusia näkökulmia metriikan mai-
semaan avautuu luvuissa Mitan ikonisuus, Dialogisuus ja Mitasta määrärytmiin: rytmisen tietoisuuden rakennemuutos.

Luvussa Mitan ikonisuus käsitellään kysymystä mittojen ja sisällön suhteesta. Aihe on vanhastaan kiinnostanut niin lukijoita kuin tutkijoitakin, mutta siitä on olemassa vain vähän tutkittua tietoa — oletuksia ja mielipiteitä sitäkin enemmän. Lankinen tarkastelee jambisten ja trokeisten runojen tematiikkaa, sanastoa ja kuvastoa Mannerkorven kahdessa ensimmäisessä runokokoelmassa ja osoittaa vakuuttavasti, kuinka Mannerkorpi »merkityksellistää mittoja»: nouseva mitta esiintyy valtaosin runoissa, jotka ovat mielialaltaan köhottuvia ja sanastoltaan sekä kuvastoltaan ylöspäin suuntautuvia. Laskevaa mittaa noudattavissa runoissa tilanne on päinvastainen. Lankinen erittelee luvussa ikonisuuden keinoja ja selvittelee esimerkein, miten monenlaisia mahdollisuuksia metrisillä rakenteilla on ottaa osaa merkityksenmuodostukseen. Käsitteily on ansiokasta ja tarjoaa kiinnostavaa evidenssiä mitan ikonisuudesta suomalaisessa runoudessa, vaikka on tietysti selvää, ettei yksittäisen runoilijan tuotannon analyysi ole yleistettävissä koskemaan koko runokieltämme. Erinomainen analyysiesimerkki on Vuorovettärunon käsittely (s. 165–168), jonka lopuksi Lankinen toteaa kokoavasti: »Kun mitta ei säätele säkeistörakennetta eikä säkeiden pituutta tai suuntaa, sille jää runossa muitakin kuin runon rakennetta ylläpitäviä teh-

täviä: tässä tapauksessa mitta seuraillee runon sisällöllisiä piirteitä ja täyttää ikonista funktiotaan.»

Mitan ikonisuutta koskevalle käsittelylle on ominaista sama kirjoittajan omaa tutkijanpositiota korostamaton tyyli, joka läpäisee koko tutkimuksen. Toisinaan olisivat voimakkaammat omat kannanototkin puolesta tai vastaan olleet tervetulleita, erityisesti suhteessa Eira Poson väitöskirjaan, jonka vahvat ja kontekstistaan irrotettuna varsin yllättäviltäkin tuntuvat tulkinnat saattavat siirtyä Lankisen tutkimukseen kommenteita. Hämäräksi jää esimerkiksi Lankisen mielipide siitä Poson ajatuksesta, että Läpi pihan -runossa, jossa »tuo joku, raivaa / noin vain / tien läpi pihan» on kysymys vihamielisestä äiti–poika-suhteesta (s. 97–99). Poson teosta tarkemmin tuntemattomalle saattaa jäädä epäselväksi, että hänen fenomenologiseen tutkimusotteeseensa kuuluu lähtökohtaisesti muun muassa muun Mannerkorpi-tutkimuksen sivuuttaminen.

Samassa mitan ikonisuutta käsittelevässä luvussaan Lankinen nostaa myös sosiolingvistiikan koodinvaihto-käsitteen tutkimuksensa apuvälineeksi. Hän tarkastelee runonsisäistä mitanvaihdosta temaattisesti perusteltuna koodinvaihtona ja toteaa, että ilmiö kuuluu varsinkin Mannerkorven kahden ensimmäisen runokokoelman reper-toaariin. Jos koodinvaihto ymmärretään Peter Auerin (1998) uusimpien näkemysten tapaan vielä laajemmin, asteittaiseksi liukumaksi tietoisesta, stilistis-retorisestä keinosta (*code switching*) tahattomaan, erillisten koodien tasaveroiseen sekoittumiseen (*code mixing*) ja lopulta omalakisensa, kielen kaikki tasot läpäisevään uuteen »sekoittumakoodiin» (*fused lect*), koodinvaihtokäsitteestä voisi aueta vielä uusiakin näkökulmia Mannerkorven metriseen eroosioon ja liukumaan kohti raamatullista kieltä. Luvussa Rytmisen tietoisuuden rakennemu-

tos Lankinen osoittaa, kuinka Raamatun kielestä tulee *Kylväjä lähti kylvämään* -kokoelmassa Mannerkorven runokielen uusi hallitseva, kielen eri tasot läpäisevä periaate sen jälkeen, kun runoilija oli jo irtautunut perinteisestä mitallisuudesta. Nämä havaintonsa Lankinen nivoo intertekstuaalisuuden teemakenttään, ja pitkin matkaa hän osoittaa Mannerkorven tuotannosta tärkeitä Raamattu-alluusioita.

Keskusteluntutkimuksen viitekehystä Lankinen hyödyntää Mannerkorven lyriikan dialogisuutta käsittelevässä luvussa ja osallistuu samalla ajankohtaiseen keskusteluun runon puhujista ja puhetilanteista. Hän käyttää, joskin melko yleiselle tasolle jääden, Bahtinin ja Vološinovin vieraan puheen ja polyfonisuuden käsitteitä; näkemyksiä siitä, että kieli ja puhe kaikuvat aina menneisyytensä, toisten käyttäjiensä ja kontekstiensä ääniä. Runouden dialogisuuden ja rytmisen merkitsevyyden kannalta koodinvaihdon, intertekstuaalisuuden ja polyfonisuuden teoriasta löytynee tulevaisuudessakin kiinnostavia näkökulmia.

Mannerkorven proosan rytmikkaa käsittelevä luku on niukahko, mutta puolustaa paikkaansa kirjailijan proosarytmien tutkimuksen avauksena. Proosarytmien tutkimus on ylipäänsä vielä melko harmaata aluetta, josta ei kartoja liiemmin ole. Koska Mannerkorven tuotanto koostui ensi kokoelmien jälkeen valtaosin proosasta ja draamasta, hänen proosarytmensä tutkimisen suhteessa lyriikan siirtymään määrällisyydestä kohti vapaampia rytmejä on kuitenkin perusteltua.

Suomalaisen runon historiassa 1940- ja 1950-luvut ovat keskeinen, jatkuvasti uutta tutkimusta kaipaava ja tuottava ajanjakso. Tuolloin modernismi murtautui lopullisesti suomalaiseen lyriikkaan ja kirjallinen kenttä jakautui kahtia perinteisen muodon ja vapaan rytmien sekä uuden kuvallisuuden kannattajiin. Toisaalta mustavalkoinen kä-

sitys jyrkästi kahtiajakautuneesta kentästä kaippaa uusia tarkennuksia, joita muun muassa Lankisen tutkimus tarjoaa. Se piirtää kuvaa kirjailijasta, joka reagoi omalla tavallaan käynnissä olleeseen tradition uudelleenarviointiin, metrisen tietoisuuden muutokseen ja koko kirjallisen kentän murrokseen. Mannerkorpi aloitti määrämittaisen lyriikan runoilijana, siirtyi siitä vapaaseen rytmiin ja vielä eteenpäin: *Kylväjä lähti kylvämään* -kokoelman raamatulliseen rytmiiikkaan ja kuvastoon. Lyriikan niin sanottu »varsinaiset» modernistit, muun muassa Paavo Haavikko ja Tuomas Anhava, työstivät modernismille olennaista suhdetta traditioon esimerkiksi lajipastissein ja lajikokeiluin. Juha Mannerkorpi puolestaan nosti keskiöön toisaalta mitallisuuden ja sen keinovarojen asteittaisen väljentämisen ja murtamisen sekä toisaalta suhteen Raamattuun. Aikalaisrunoilijoista kiinnostavia metrisen analyysin kannalta olisivat jatkotutkimuksia ajatellen esimerkiksi Aale Tynni, jonka tuotannossa tapahtui vastaava murros määrämittaisuudesta vapaaseen mittaan ja rytmiin (erityisesti kokoelmien *Ylitse vuoren lasisen* 1949 ja *Tuntematon puu* 1952 välillä), sekä Lassi Nummi, jonka lyriikka samalla tapaa asettuu kiinnostavasti mitallisuuden ja vapaarytmisyyden rajamaille ja hyödyntää mittaa (esim. *Chaconne*-sarja vuoden 1956 kokoelmassa *Taiwaan ja maan merkit* sekä heksametrinen *Kuusimittaa*-kokoelma 1963).

Lankisen työ avartaa käsitystä suomalaisen runouden murroksesta ja omalta osaltaan vahvistaa sitä moniäänisyyden ja hedelmällisen välillä olemisen, rajatilojen ajan tematiikkaa, joka 1940- ja 1950-luvuista puhuttaessa on nostettu esiin. Runojen tulkinnoissa Lankinen tulee samalla osoittaneeksi Mannerkorven ajankohtaisuuden minuuden monisärmäisyyden tulkina ja eettisiä kysymyksiä usein turhautuneena mutta silti uupumatta pohtivan ihmi-

sen kuvaajana. Verratessaan Mannerkorven runouden formaalisia piirteitä muihin ajankohdan lyyrikoihin Lankinen täsmentää suomalaisen runouden kielellisten piirteiden karttaa.

Pasi Lankisen tutkimus ajankohtaistaa ja ajantasaistaa metrisen keskustelun: se vie teoriaa eteenpäin mitan funktioita tutkivaan suuntaan, se tekee avauksia proosarytmin tutkimukseen ja keskusteluntutkimuksen hyödyntämiseen metrisessä tutkimuksessa. Sitä paitsi se on hyvin kirjoitettu. ■

SATU GRÜNTAL

Sähköposti: satu.grunthal@helsinki.fi

LÄHTEET

- AHLQVIST, AUGUST 1863: *Suomalainen runous-oppi kielelliseltä kannalta*. Helsinki.
- AUER, PETER 1998: *From code-switching via language mixing to fused lects: toward a dynamic typology of bilingual speech*. Interaction and linguistic structures 6. Freiburg im Br.: Universität Konstanz.
- GODENHJELM, B. F. 1909: *Runous-oppi jatko-opistoja varten*. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- 1914: *Runous ja runouden muodot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HORMIA, OSMO 1960: *Suomalaisen lyriikan peonirytmit*. Suomi 109:2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KINNUNEN, AARNE 1976: Juha Mannerkorven *Sudenkorennosta* ja sen huumorista. – Ritva Haavikko (toim.), *Rivien takaa. Nykykirjallisuuden tutkimusta kirjailijahaastattelun pohjalta* s. 21–50. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, KAI 1958: Mikä uudessa lyriikassamme on uutta? – Kai Laitinen, *Puo-*

- litiessä. Esseitä kirjallisuudesta s. 203–256. Helsinki: Otava.*
- LEINO, PENTTI 1982: *Kieli, runo ja mitta. Suomen kielen metriikka.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MAKKONEN, ANNA 1997: *Avaimia Avaimeen. Raamatusta, intertekstuaalisuudesta, tulkinnasta.* – Anna Makkonen, *Lukija, lähdekö mukaani? Tutkielmia ja esseitä s. 64–83.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- POSO, EIRA 1987: *Aukeavalla spiraalilla. Tutkimus Juha Mannerkorven teosten maailmankuvasta. Erään kirjailija-persoonallisuuden fenomenologinen kuvaus.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SADENIEMI, MATTI 1949: *Metriikkamme perusteet.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SALIN, SARI 1998: *Murheista muovailtu. Juha Mannerkorven melankolia.* – Päivi Molarius (toim.), *Konteksti — tutkimuksen avainsana?* s. 62–77. Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja 51. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VIIKARI, AULI 1987: *Ääneen kirjoitettu. Vaikutuvien mittojen varhaisvaiheet suomenkielisessä lyriikassa.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KOODINVAIHDOSTA KIELENVAIHTOON?

Magdolna Kovács *Code-switching and language shift in Australian Finnish in comparison with Australian Hungarian.* Åbo: Åbo Akademis Förlag 2001. 250 s. ISBN 951-765-080-9.

AUSTRALIANSUOMI MAAILMANKARTALLE

Magdolna Kovácsin väitöskirja on ensimmäinen laaja australiansuomea ja vähemmässä määrin australianunkaria koskeva julkaisu. Kovács lähtee liikkeelle kuvaamalla näiden kielimuotojen puhujien koodinvaihtoa haastattelutilanteissa ja vertaa eri koodinvaihtotyyppien jakaumia ja ilmiön esiintyvyyttä eri ryhmien välillä. Sukupolvien väliset erot johdattavat hänet tarkastelemaan koodinvaihdon ja kielenvaihdon suhdetta sijaintivutuksen osalta. Havainnot kiteytyvät malliksi, jossa koodinvaihtoilmiot muodostavat joko kielenvaihtoon tai kielen säilymiseen johtavan jatkumon.

Työn keskeisenä lähtökohtana on Australiassa asuvien suomalaisten ja unkarilaisien elämäntilanne, jossa kotona opitun suo-

men tai unkarin käyttö vuorottelee ympäristön englannin kanssa. Siirtolaisyhteisöissä kahden kielen läsnäolo on arkinen ja tavallinen asia. Meillä suomalaisilla kuten muillakin eurooppalaisten ja amerikkalaisien kansallisvaltioiden asukkailla vain on tapana ajatella, että ihmiset ovat normaalisti yksikielisiä. Koko maailman mittakaavassa kaksi- tai monikielisyys on kuitenkin enemmistön ominaisuus, sillä afrikkalaiset, aasialaiset ja Australian alkuperäisväestöstä osaavat yleensä useita kieliä. Suuressa osassa maailmaa monikielisyys on siis normi, yksikielisyys poikkeus. Tähän palaan tämän kirjoituksen lopussa.

Vaikka kielikontakteja on tutkittu melkein niin kauan kuin kieliä ylipäätään, aihe on silti sangen ajankohtainen. Mitä enemmän ihmiset liikkuvat ja muuttavat, sitä enemmän heidän puhumansa kielet joutuvat kosketuksiin toistensa kanssa ja vaikut-